

Drlíková, Eva

Jak se Janáček stal sousedem-akademikem

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. H, Řada hudebněvědná. 2006, vol. 55, iss. H41, pp. [53]-59

ISBN 978-80-210-4270-4

ISSN 1212-0391

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/112352>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

EVA DRLÍKOVÁ, BRNO

JAK SE JANÁČEK STAL SOUSEDEM-AKADEMIKEM

V pondělí třetího července roku 1904 se Leoš Janáček dožil padesáti let. Onen rok byl pro skladatele vůbec dobou významnou a památnou. Téměř rok již nepůsobil na učitelském ústavu (r.1903 požádal o zdravotní dovolenou a v září 1904 o pensionování), ponechal si však vedení varhanické školy i své pedagogické pensum a to i přes veškeré neduhy, pracovní a umělecké povinnosti, k nimž bezesporu patřila lednová premiéra Pastorkyně a bedlivé sledování jejích repríz. Po dubnové cestě do Varšavy, kde se chtěl ucházet o místo ředitele tamní konzervatoře, následoval v prvním květnovém období léčebný pobyt v Luhačovicích. V červenci dokončil kompozici obou znění Zdravas Maria a o prázdninách se připravoval na výzkumnou cestu za hanáckými nápěvky mluvy. Také práce na čtvrté operě Osud se vepsala do onoho roku 1904.

Nadešel však čas jeho významného životního jubilea, které dle Janáčkových slov proběhlo „bez povšimnutí“. Inu – gratulací přišlo více než dost, blahopřáli kolegové, přátelé a známí, umělecké korporace a žáci, ale co naplat, skladatel Její pastorkyně a ředitel varhanické školy veřejně oslavován nebyl.

Janáčkovská literatura traduje, že v tzv. bůdě otce Tebicha se k poctě Mistrových padesátin chystala oslava, na niž byl jubilant také řádně písemně pozván.¹ O tom, jak malá či velká pánská společnost slavila, nevíme nic a popravdě mnoho toho nevíme ani o bůdě samotné. Už její jméno napovídá, že to měl být slovácký vinný sklep. Nechal jej – snad

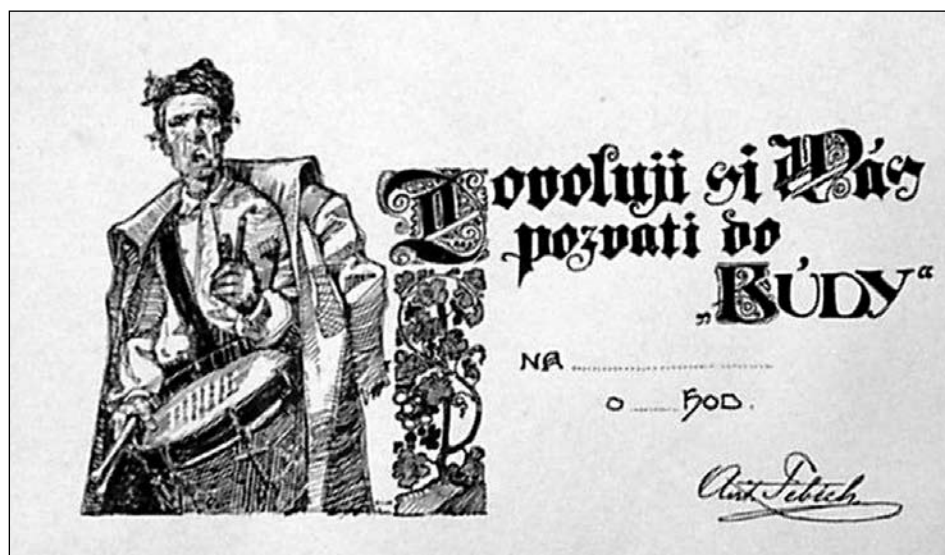

pro vlastní potěšení – na svém pozemku zbudovat stavitel Antonín Tebich, v Brně známý ze stavebního (i společenského) ruchu kolem Vesny a jejích škol. V tomto sklípku, který v průběhu své letité existence prodělal jistě kultivační i modernizační přestavby, se od roku 1902 scházelo „několik spik-

¹ Dopisnice, MZM JA, sign. A2552.

lenců proti řádu světa“ – jinak řečeno – uzavřená stolová společnost čelných osobností českého kulturního Brna. Pánové, dbalí dávných zvyků besedních, čas od času nacházeli v bůdě vše, co potřebovali k družnému povznesení ducha a rozjaření mysli. K tomu si někdy zazpívali, někdo sáhl po nástroji, někdo si zavýskl i zarezdil, tu zase pekli brambory, ochutnávali zabíjačku a hlavně sledovali, jak zraje mladé víno štědře rozlévané z košťtýřů. Bývaly to „bouře očištné a osvěživé, rodicí ozvu a vzruch! Odtud vyšla řada interesantních podniků a popudů, podniků kompromisních i nekompromisních, pracovních sloučenin osob i názorů, hesel prováděných, i neuskutečněných posud snů.“²

Pamětníci slavné bůdy již dávno dopili poslední pohár svého skalického (onoho skalického, jaké se čepovalo také v luhačovické bůdě ze sklepů Dr. Blaha), aniž by zanechali po sobě víc, než matný obrys místa schůzek spřízněných duší, bujarých pánských dýchánek i učených debat. Něco však přece jen zůstalo. Péčí nejmenovaného brněnské antikváře se do sbírek literárního oddělení Moravského zemského muzea dostal sbírkový předmět s názvem Pamětní kniha Bůdy.³ Vázaná, rukopisně vedená kniha svého druhu a poslání, podobná všem, jaké si nejrůznější privátní společnosti v čase svých zábav a schůzek otevírali, aby zde slovem i obrazem zachytili rozmanitá poselství i plody své zjitřené fantazie, veselí a rozptýlených smutků. S nedočkavostí objemnou knihu otevírám: budou v ní i momentky z oslavy Janáčkových padesátin? Jsou – než je však budeme prohlížet, dejme se do bůdy pozvat a to hned na ustavující večer 13. června 1904:

² Josef Merhaut: Bůda. Výbor z feuilletonů. Praha 1908, ed. M. Hýsek. Dle svědectví Josefa Merhauta (psáno v lednu 1903) měly existovat také zápisy z počátečné éry bůdy.

³ Je uložena pod signaturou sign. T-26-2 a podle strojem psaného vlepeného vpisu (dr. Jiří Hájek) dostala ve sbírkách tento titul s dovětkem „založené roku 1902“.

Na den svatého Antonína 1904

Osamělé duše v teskných vzpomínkách přestálých útrap a smutků toužily po novém domově – Fr. Mareš

Smutný začátek věští veselý konec – Jurkovič

Búda počíná nový život – Ant. Tebich

Osamělé duše = Ej bylo nás jedenáct, už je nás len...

Přestálé útrapy a smutky = Búdy ztroskotané i záležitosti privátní, zkrátka „milieu“, z něhož rostou touhy po

Novém domově = v létě podnikneme akciové Teplice, v zimě akciové Benátky ve složení zatím ještě tajném, z něhož se dá prozradit, že my se rozdělili takto:

F. M.: vrchní podnikatel, D. J. vrchní sklepník, A. T. = vrchní podomek a já vrchní budižkničemu K. Elgart.⁴

O týden později, na den svatého Adolfa, se búdaři sešli na tzv. zákonodárném shromáždění, na němž ustavili konvent búdařů a akademiků:

My bez vůle národa zde shromáždění při dobrém a zdravém rozumu učinili jsme snesení tato:

*I. Uznáváme za **gazdu** jediného doživotně **otce Antonína Tebicha***

*II. a podrobujeme se doživotní ochraně a právomoci rychtáře **otce Roberta Bartelmusa***

*III. Podrychtářem volíme **Direktora Mareše Františka I.***

*IV. Kassu vkládáme v čisté a počestné ruce našeho Mistra Úspor **Karla Fišary.***

Obec sestává z těchto sousedů:

*1) mistra **Lva Janáčka***

*2) mistra **Jos. Merhauta***

*3) mistra felčara a rybáře **Dr. Jos. Fleischera***

*4) mistra architekta **Jurkoviče Dušana**, navrhovatele búdy a nespokoj?*

*5) um. mistra dra **Josefa Holého** – buřiče, **Ant. Průši** – buřiče, **K. Z. Klímy** – lidového buřiče a **Jana Kunce** – koncertního buřiče.*

*Výkonným ramenem rychtářovým zvolen byl jednohlasně a bezplatně **Sokol-Elgart.***

Posty a role byly rozděny a rozebrány pánové při další čtvrtce vína zasedli do svých akademických lavic, aby si stanovili svá práva a výsady:

*1.) Búda je zatímni **akademii věd a umění** markrabství moravského, dokud **gazda** na tomto*

pozemku definitivní akademii nepostaví.

*2.) **Gazda** má ve všem právo neobmezené, jen nesmí **akademiky nikdy rušit.***

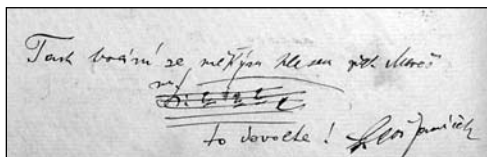
⁴ Zápisy z Pamětní knihy přepisují kurzivou, plťč. kurziva znamená podtržený text. Přepis je diplomatický. Akciové Teplice – Antonín Tebich byl patrně jedním z akcionářů lázní Teplice u Hranic, kde vedle Dušana Jurkoviče provedl stavební úpravy lázeňských objektů. Jako stavitel lázní se kromě Teplíc stavitelsky zapsal jako budovatel tišnovského sanatoria Dr. Kuthana.

- 3.) Rychtář bůdy povoluje.
- 4.) Každý akademik **má právo za bůdu zažádat** (ale rozumí se samo s sebou, že práva svého aspoň jednou do roka užije).
- 5.) Učená sezení **pořádají se po večeri**.
- 6.) Účty vede pokladník, sklep spravuje tovaryš Jílek.
- 7.) Mimořádné bůdy jsou záležitostí soukromou.

Na důkaz pravosti vetkli pod tento zápis podpisy gazda, rychtář, podrychtář, pokladník, bůdař otec, obecní slouha a bůdař, připojena jsou i jména *zběhů* (Fleischer, Koželuha, Klíma). Toho večera se Janáček akademikem sice stal, zapomněl však na svůj podpis ?

Nastal den památný, letní sobotní noc dne 8. července, kdy bůdaři uspořádali prvnímu sousedovi, mistru Leoši Janáčkovi oslavu jeho padesátiletí. Jak jinak, než schůzí, kterou zahájit rychtář.

Z nadnášejících slov k oslavenci a úvodních ceremonií bylo zapsáno: *Jednáni bylo sousedské a zvláště přátelské. Srdečným způsobem hovořeno k mistru a uvažováno, jak uplatniti zdejší panovníky v Praze. A bůda byla krásná. A bylo milo a bylo bohato a doufáme, že práce Moravy, vždy s láskou a pravdou myšlená, bude všem k radosti a útěše, jako všude, kde láska vítězí nad soběctvím.*

Nu a pak se hovor zvrhl na papír a do pěti linek:

Janáček zapsal měkký hlas Marešovy obrany, C. M. Hrazdira kontroval, Max Koblížek usmířoval Háječkem zeleným, Antonín Průša vylovil z paměti kus hudební repliky, na niž drobnými krůčky odpověděl Jan Kunc dnes sotva čitelným motivkem. František Mareš pak muzikální rozpravu rozhodným motivem Bůdy přivedl k prvnímu finále podpořen textovým incipitem staroněmecké romance, který připsal továrník Bartelmus.

Ve druhém dějství se zvedl mocný hlas lidovkový:

Všechno v moderním umění je individualita – mistr Janáček je individualita proto slavím jej a v jeho osobě kus velkého umění . KZK.

Do společnosti jakoby vjel bojovný duch:

Karel Elgart pozvedl hlas: *Ale všechno umění, zejména originelní, není sto*

dobývat Prahu, proto sedí a bude sedět i se svým bojovným motivem.

Ten zapěl František Mareš, jemuž něžně oponoval Jan Kunc.

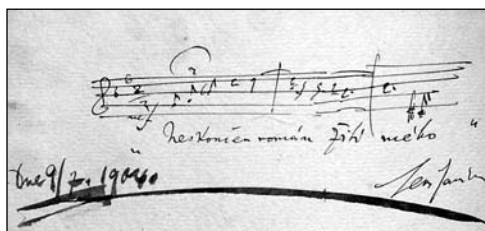
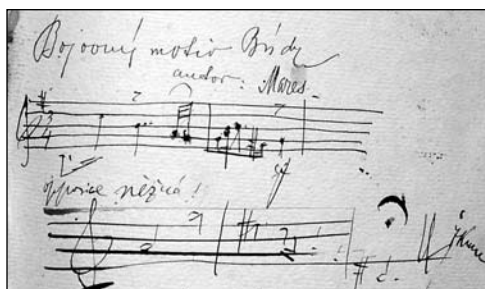
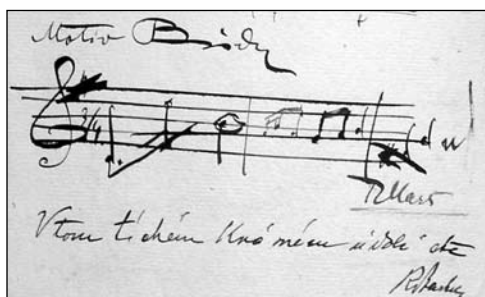
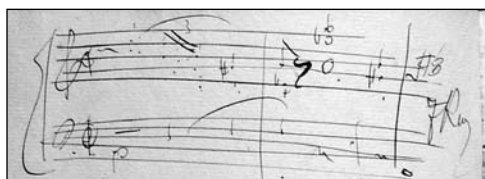
Elgart je v ráži: *Než taková fňukavá oposice, to raději nic. Ale nesekat Prahu – rozsekat kumšt, toho dobyt – však si oni pro nás přijdou.*

Tečku bezmála věšteckou učinil oslavenec, když hovory akademiků ukončil motivem Osudu: *Neskončen román žití mého.*

Jak skončila ona sobotní červencová noc? Inu, rozjaření pánové vystoupali na vrchol blaženosti, který jim stolová místnost s příručním sklípkem s bečkou-velikánem a přilehlou kuchyňkou nabízela, naposled se pokochali pohledem nad kouřící kamna, kam Hanuš Schwaiger namaloval svůj portrét karikující jeho působení v oboru technického kreslení, pokynuli Muchově dívčí hlavince, a vyprovázeni čtyřnohým strážcem Donem si to spokojeně namířili do svých domovů.

Búda byla tehdy na samém okraji Brna, v těsném sousedství bývalého areálu dodnes stojícího Svatomáškého dvora s domovními čísly 75, 77 a 79. Adresáře na rok 1904–1906 vedou Antonína Tebicha jako

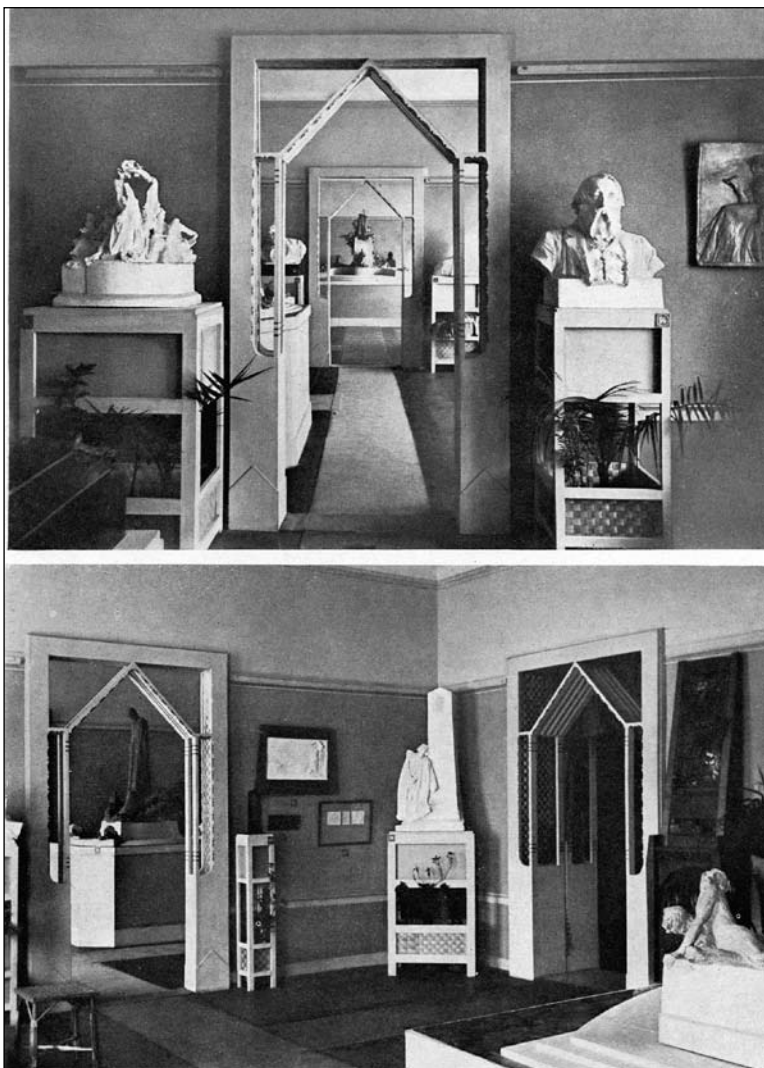
majitele pozemku s popisným číslem 329, Eichhornstrasse (Veverí) 81. Jako stavba i jako umělecký útulek vznikla na samém začátku nového století, aby plnila poslání místa dostaveníček s nezbytnými gurmánskými požitky. Tehdy byl budařem Josef Merhaut a již zmiňovaný malíř Hanuš Schwaiger, v letech 1899–1901 profesor kreslení na brněnské technice; není vyloučeno, že úvodní povzdech „bylo nás jedenáct“ je replikou na Schwaigerův odchod z Brna. Pak přišla druhá budařská éra – patrně od onoho roku 1904 až do posledního zápisu roku 1906. Do budy, jejíž návrh z roku 1904 je připisován Dušanu Jurkovičovi, který od roku 1896 působil v Brně, chodívali pánové⁵ kolem Klubu přátel umění a okruh přátel

⁵ František Weyr: Paměti, díl II, s. 472 an; 2000.

kolem Františka Mareše, továrník Robert Bartelmus, velký vyznavač Moravského Slovácka a pozdější Jurkovičův tchán, Karel Zdeněk Kíma z Lidových novin, také Alois a Vilém Mrštíkovi, sousedem bídařem se v roce 1904 stal malíř Joža Uprka, který pamětní knihu vyzdobil kresbou „Horko“ a autopořetrem „skicování XIII. zastavení“ (Hostýn), do budy byli zvaní i kumštýři přespólní, zavítavší na své pouti do Brna.

Třetí doba budy nastala patrně někdy před a kolem převratu 1918. Popisuje ji ve svých pamětech František Weyr.⁶ Antonín Tebich prodal svou tehdy již osi-

⁶ Čelné osobnosti českého Brna té doby si většinou „podávaly dveře“ v Moravské orlici, na přednáškách a kulturních podnikách Vesny, v Klubu přátel umění (jehož výstavní místnosti na Solniční ulici navrhl 1904 Dušan Jurkovič) a v redakci Lidových novin.

řelou bůdu i se zahradou na rozhraní Velkého Brna a Žabovřesk tzv. pleskačovské společnosti (pánský kroužek osobností kolem Arnošta Heinricha a Lidových novin, malířů, literátů, divadelníků a kumštýřů vůbec, vyšších úředníků a vysokoškolských profesorů) s podmínkou, že ráz typické moravské vinné bůdy zůstane zachován a nadále bude sloužit večerním schůzkám výhradně pánské společnosti. A že tomu tak bylo, jak, s kým a o čem se pánové bavivali, si již můžeme přečíst v Pamětech Weyrových. Společnost se dokonce později institucionalizovala (Brněnský klub) a u příležitosti slavnostní schůze na počest jejího patnáctiletého trvání se členové klubu seznámili s celou historií bůdy. Vyprávěl ji její pamětník a jednatel klubu – Dr. Janeček; jeho líčení bylo tak barvitě a mělo takový úspěch, že byl vyzván, aby pro četné *sousedy* svou přednášku vydal jako soukromý tisk. Brněnský klub jako prodlužená ruka „bůdy otce Tebicha“ zanikl v roce 1948. Její zakladatel zemřel v roce 1935 v Teplicích u Hranic odkud pocházel a kde po sobě zanechal i svůj rukopis stavitele.

Škoda, že historie bůdy zmizela v propadlišti dějin stejně jako místo samotné. Genius loci je však úporný: kouzlem nechtěného se stalo, že jen pár kroků od původní kamenné stavby bůdařské akademie věd a umění vyrostla několika-patrová budova Akademie věd České republiky zatímco útulnost přízemní bůdy vystřídal skleněný chlad nově postaveného paláce Platinium.

HOW JANÁČEK BECAME A NEIGHBOUR-ACADEMICIAN

In 1904 Leoš Janáček reached the 50th year of his life. In Central European context this point of life, which at the turn of the century was still connected with the address: “Honourable Grey-beard!”, is considered a very important milestone in one’s life and work. An important person of Brno middle class society on the one hand, a creative artist whose fame had only started to grow (the world premiere of *Jenufa* took place in 1904) on the other hand, Janáček surely expected his anniversary to be mentioned in public. It was not and he expressed his disappointment laconically: “passed without notice”. A recently discovered source rather corrects the reputed lack of interest.

From 1904 (?) a gentlemen’s party used to meet in so called father Tebich’s “Bůda” (bůda= a type of wine cellar from the region of Moravian Slovakia, which was built by the builder Antonín Tebich on the outskirts of Brno). Its members were notable names of Brno Czech society (writers, journalists, artists, architects, musicians, secondary school teachers, doctors) who not only liked to rejoice but also discussed the problems of arts and science. With a good sense of humour they established an Academy of Science and Arts in the “Bůda”, each member had his own role and they recorded all their “scholarly sessions” by words and pictures in a Memorial Book. In June 1904 Janáček became one of the founders of the Academy and received the title Neighbour-Academician. In July the society celebrated his birthday.

It is evident from the records in the Memorial Book (deposited in the Moravian Regional Museum, Literary Department) that Janáček’s jubilee was celebrated tumultuously but with dignity to “academic ground” and the degree of the honoured person. The celebration took place among five lines, the themes were combative, talks pregnant and the reconciliation was proved by Janáček’s record: *Neskončen román žití mého!* / *The novel of my life has not ended!* (quoted from the opera “Fate”). That evening Janáček for sure reached the climax of his felicity.